

Nasilje in prisila*

Janez Pečar**

Čeprav ni družbe brez nasilja in prisile, se danes različna ravnanja znatno občutljiveje prepoznavajo kot nasilje nad ljudmi. Nasilje je še vedno najbolj uporabno sredstvo za doseganje ciljev, ki jih nakažejo instinkтивne potrebe ljudi, ko si hkrati čedalje bolj prizadevajo za lastno varnost. In prav zaradi tega je potrebno pojasnjevati etiologijo in fenomenologijo nasilja v družini, šoli, športu, na cestah in javnih krajih, v spolnosti, pa etničnega, narodnognega in rasnega nasilja, ob religioznem nasilju, v medijih ter prek ideoškopolitičnega oz. razrednega nasilja, do prisiljevanja, ki ga izvaja državna oblast tudi z vojnami, ali posamezne skupine ali elite z masovnim uničevanjem in oboroženimi spopadi, do gospodarskega, tehnološkega in ekološkega nasilja. Posamezne vrste nasilja pogosto rojevajo, pogojujejo, dopolnjujejo ali sploh spremljajo druge vrste nasilja, agresije in represije. Zato je nasilje vedno interakcijski proces in kot tako individualno, skupinsko, institucionalno in strukturalno.

Razne znanosti različno teoretizirajo nasilje odvisno od njihovega etiološkega lotevanja. Poskusi integrativnega pojasnjevanja množičnega nasilja različnih oblik kažejo, kako je nasilnost zamotan pojav. Težave z nasiljem v posameznih družbah silijo k izdelovanju metod za ravnanje z njim, ne nazadnje tudi s primernimi regulacijami. S tem pa se želi doseči nekakšno »kulturno nasilja« in zmanjševati stopnjo viktimizacije.

Ključne besede: nasilje, fenomenologija, etiologija, tipologija, teoretične razlage, zatiranje nasilja.

UDK 316.647.3/4

»To Know the Cause of Things is to Acquire the Means of Controlling them« (Poznati vzrok za stvari, potmeni znati jih obvladovati), v C. Lewis, *The Police Journal LVI*, 1993, 1, s. 19.

Z nastankom človeštva se je pojavilo med ljudmi tudi nasilje, le-to se je do danes razvijalo z vso krutostjo, ki jo omogoča in podpira sodobna uničevalna tehnologija, spolitizirana brutalnost in militarizirana nečlovečnost. Zato se že od nekdaj pojavlja vprašanje, kaj sploh potmeni nasilje, ki z različnimi oblikami verbalno, psihično in fizično, ustvarja bolj ali manj vidne posledice, do takih, ki kažejo na dosledno dehumanizacijo v razmerjih do soljudi, njihovih stvari in vrednot.

Današnja, pretežno zaščitniška družba, gotovo občutljiveje prepoznavata razna ravnanja kot nasilje. Nasilje pomeni omejevanje, prikrajševanje, ustvarjanje škode, bolečin, trpljenja ali celo povzročanje smrti drugih, največkrat namenoma in zaradi nekih osebnih, premoženjskih, političnih in drugih koristi ter prednosti. Zato sta nasilje in prisila tudi moralen, gospodarski, vojaški, in še kak drug pojav, in ni to le neustrezno

obravnavanje otrok, žensk, starih, pa obrobnih, političnih sumljivih in sploh drugačnih ter nesprejemljivih. Po drugi strani pa si je spet težko zamisliti družbo brez prisile nad neposlušnimi, neubogljivimi in nekonformnimi. Zato praktično ni družbe brez nasilja in prisile, pa če bi bila še tako demokratična, razumevajoča in odpuščajoča. Kajti vsaka družba ima še posebej monopol nad nasiljem in prisilo ter izvaja dopustno nasilje prek legitimnih mehanizmov represije. Pravičnost je torej lahko prav tako oblika nasilja.

Nasilje je zato škodljivo in boleče delovanje, ki telesno, duševno, socialno in še kako drugače prizadeva žrtve. Je lahko čisto preprosto ali katastrofalno, je simbolično ali dejansko, nenadno, hipno ali trajajoče, pravično ali nepravično, toda vedno izhaja iz ljudi in njihovih namenov.¹ Sicer pa je marsikdaj mogoče prenekatero obliko nasilja šteti kot simbol družbenega nereda in neurejenosti² ali nesprejemanja, kar se v sodobnem svetu zlasti izraža s kriminalnim nasiljem zoper drugačne (hate ali bias crime).

Ponekod naspoloh sodijo, da žive v eri nasilja in da so že tako navajeni nanj, da ga obrambni mehanizmi sprejemajo kot normalen pojav, predvsem v spodnjih slojih, med neizobraženimi in nesocializiranimi skupinami prebivalstva.³ Nas pa predvsem vojna v bližini in begunci pred njo spominjajo na nasilje in ne toliko na sam kriminal nasilja v malo družbi, ki se tudi z deviantnostjo počasi evropeizira, po drugi strani pa s strahom pred tujci (ksenofobija) balkanizira. Tudi zaradi diskriminacije, separatizma in raz-

* Letošnji Švetovni dan zdravja (7. april 1993) poteka pod gesлом »Pazljivo ravnajmo z življenjem — preprečujmo nasilje in brezbrinost.« Sestavek, ki ima predvsem kriminološko konotacijo in ne zdravstvene, se vsebinsko gotovo vključuje tudi v to priložnost, na katero še posebej velja spomniti tudi bralce te revije.

** Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Kongresni trg 12.

¹ Glej tudi Normandieu, s. 87.

² Cremer-Shafer, s. 24.

³ Viano, s. 55.

ličnih vrst ekstremizma. Vendar pa se zatirani in ogroženi prav tako z nasiljem odzivajo v boju za enakost, priznanje in sploh pravičnost, zaradi česar sta nasilje in prisila splošno **uporabno sredstvo za uveljavljanje ciljev**, ki se ljudem vsak dan postavlja. Tudi zato je nasilje specifična oblika socialnih interakcij, pa čeprav gre za morabitni secesionizem ali še kaj drugega.

1. Fenomenologija nasilja

Človeška ustvarjalnost v medsebojnem prizadajanju bolečin je že od nekdaj brezmejna. In prav ta brezmejnost nas nenehno sili k razločevanju nasilja, k njegovemu kategoriziranju in tipiziranju, ne nazadnje tudi zaradi tega, da bi o njem zvedeli kaj več, ga spoznavali, se z njim spopadali, ga razumeli in seveda predvsem zmanjševali, omilili ter tudi odpravljali. Že samo v kriminalni kazuistiki se srečujemo z izredno **specializacijo nasilja in z različnimi klasifikacijami v znanostih**, ki se nasilja lotevajo. Zato je generaliziranje nasilja neuspešno prizadevanje in od tod tudi toliko pogledov na njegovo etiološko problematiko. Čeprav je »nasilnik« vedno človek in čeprav povzročanje »zla« vedno prihaja od njega, so **vzroki za nasilje zelo zapleteni** in odvisni od razmer, v katerih se med ljudmi in njihovimi skupinami kaj dogaja.

Toda poglede na nasilje, katere koli vrste in kjer koli, ter pojasnjevanje nasilja **vedno oblikuje družbeno dojemanje in razumevanje** v posameznih družbenih okoljih ter v različnih zgodovinskih obdobjih. Zato je neredko tudi žrtev nasilja v določenem obsegu »socialni konstrukt«⁴ in kot taka sredstvo družbenega nadzorovanja tistih, ki imajo moč, ne le da nasilje ustvarjajo, ampak da ga tudi določajo in kaznujejo (kriminalizacija in penalizacija).

Obravnavanje nasilja vedno izhaja iz **nagon-ske potrebe ljudi in njihovih skupin po varnosti**. Varnost ljudi pa je bila skozi zgodovino vedno ogrožena, zato so si zanjo različno prizadevali, ne nazadnje tudi z razločevanjem nasilja, omejevanjem in celo omogočanjem dopustnega nasilja za zatiranje nesprejemljivega. Dopustno nasilje je bilo vedno v funkciji harmonije močnih, elit, oblastnikov ali virov moći med njimi samimi in med njimi in zatiranimi. To pa se seveda skozi zgodovino močno spreminja v prid zatiranih, marginalnih, spodnjih, revnih, nezašči-

tenih in podobnih — vsaj formalno, če že marsikdaj ne dejansko.

Glede na to so v tem pisanju izbrani samo nekateri pogledi na ključne plati nasilja kot pojava, ki posameznika tudi največkrat ogroža. Kot normalno se kaže, da smo v življenju pogosto podvrženi različnim oblikam nasilja, ki puščajo na nas družbene sledi, kolikor nas kdaj pa kdaj sploh ne uničijo. Potem je gotovo vsa tragedija človeštva v tem, da se je sposobno tudi uničevati in iztrebljati.

a) Družina

Že od nekdaj je človek spoznaval nasilje najprej v svoji družini. Večinoma zgodovina kaže, da družina ni bila naklonjena niti lastnim otrokom. Položaj se je bistveno spremenil v tem stoletju, ko so družbe začele tudi formalno poudarjati otrokove pravice, tako psihološke kot pravne in druge. Družina kot majhna skupnost, če je pojmujejo v domačih razmerah, pa ustvarja konfliktost med različnimi družinskim pozicijami oziroma vlogami. Najprej med zakoncema, nato med zakoncema in otroki, med otroki samimi in nazadnje z nasiljem otrok nad starši. Od partnerskega nasilja (starši — otroci med seboj) do nasilnosti in slabega ravnanja s starši se v družini dogaja najbolj elementarno prikrajševanje, prizadevanje bolečin in ranljivosti ter najrazličnejše omejevanje, ki ga v zadnjih desetletjih poudarjajo povsod po svetu, ko govorijo o sindromu pretepane žene in trpinčenega otroka. Toda, prav za družino je značilno, da je **v njej največ prikritega nasilja**. Nasilja, ki se skriva pretežno pod čustvenimi pritiski in ogrožanjem, ki marsikdaj ustvarja dosti drugačne bolečine kot telesno nasilje, katerega posledice so podplutbe, rane in poškodbe.

Družina kot najbolj privinska in predvsem na bliznosti temelječa primarna skupina je bogata s čustvenim prepletanjem razmerij med ljudmi. Zato se poleg drugih vlog, ki jih ima, vendarle najbolj izraža s svojo čustvenostjo, ki jo uporablja tako za nagrajevanje kot za kaznovanje. In prav čustvenost v družini je hkrati sredstvo za oblikovanje človekove osebnosti, ki naj iz posamezne družine izhaja. Vse drugo, četudi je lahko pomembno, je dosti bolj drugotnega pomena. Toda, poleg psihičnega trpinčenja in zanemarjanja, ki ovira in otežuje psihosocialne razmere družinskih članov, se dogajajo še spolne zlorabe, telesno zanemarjanje, vključno s prikrajševanjem pri hrani, tja do fizičnega nasilja

⁴ Viano, s. 57.

ter pretepanja, ki lahko povzroči tudi invalidnost ali celo smrt.

V zadnjem desetletju namenjajo veliko pozornost družini in nasilju v njej. Toda nasilja v tej primarni skupini morebiti nikoli ni bilo manj, raje in prej dosti več, le da so gledali nanj drugače, in sicer s stališč močnih, gospodarjev, vlog, ki jih je imel pater familias in predvsem patriarhalno. Danes pa se ta problematika vrednoti iz izhodišč socializacijskih izkušenj, vedenjskih in osebnostnih prispevkov, socialnih in ekonomskih pritiskov, socioekoloških razmer in družbenih norm, ki nasilje pogojujejo.⁵

b) Šola

Zlasti v zadnjih nekaj letih dajejo pomemben poudarek nasilju in agresivnosti v šoli. Še posebej opozarjajo na šolski vandalizem, ki ustvarja ponekod, predvsem v ZDA, izredno materialno škodo, in pa na neustrezeno vedenje učencev do učiteljev. Toda šolsko nasilje nad stvarmi je vendarle v središču pozornosti proučevalcev te inštitucije, ki mu normalno sledi tudi šolsko kaznovanje. Šola je podobno kot družina inštitucija, ki nenehno vzdržuje določeno stopnjo telesno-psihološkega nasilja in sploh ustanova, za katero bi lahko pritrrdili piscu, ki je za podobne razmere rekel: »Veliko majhnih ljudi, na veliko majhnih krajih, ki naredijo veliko majhnih krokov, lahko spremeni obraz sveta.«⁶ V šoli kot organizaciji za učenje v podrejanju vedenjskemu konformizmu se zato lahko veliko dogaja, tako za posameznika kot za vse skupaj, ki kakorkoli sodelujejo v učnovzgojnem procesu, saj šola poleg ostalega vzbuja tudi različna varnostna vprašanja ob t. i. eksploziji nasilja, ki ponekod po svetu dobiva zaskrbljujoče razsežnosti. Zato šolsko nasilje proučujejo v razmerjih: učenci — stvari, učenci — učenci, učenci — učitelji in učitelji — učenci.⁷ Razmerja so torej večstranska. In kolikor šolski vandalizem pušča sledi na stvareh kot so poslopja, pohištvo, učni predmeti, tehnične inštalacije itd., se medsebojno nasilje učencev kaže v »preizkušanju moči in tekmonovanju, ozemeljskih bojih, obrambnih bitkah, nesmiselnih pretepih«⁸ itd. Marsikdaj starejši ali močnejši, posamično ali v skupinah, ogrožajo šibkejše in za obrambo manj sposobne z izredno krutostjo in jim jemljejo stvari, denar in ostalo,

kar se povrhu dogaja še v bližini šole ali na primernih krajinah za tovrstno represijo. Zlasti potujih raziskavah sodijo, da je takega prikritega kriminalnega nasilja v šoli izredno veliko in ostaja pretežno v temnem polju.

S šolskim nasiljem postaja šola gotovo neke vrste mehanizem ali prostor za socializacijo z nasiljem, ki ga izvajajo kolikor toliko med seboj enaki, ne glede na to, da so podrejeni šolskim oblastem, ki jih disciplinirajo po svojih izhodiščih. Toda, učenci se že od nekdaj »disciplinirajo tudi med seboj z agresijo in nasiljem, ki sta instrumentalna in emocionalna«⁹ in ju je mogoče različno razlagati. Zaradi različnosti in drugačnosti učencev prihaja tudi do potreb po njihovi diferenciaciji ter individualizaciji, kar postavlja pred šolo nove zahteve in ustvarja nove dileme ter šolanje še bolj problematizira. Toda kljub tako ali drugače naravnani šoli, je normalno pričakovati, da bo v njej dosti deviantnega vedenja, vključno z nasiljem in agresijo v različnih šolskih prostorih, z nastajanjem šolskih »band«, s tiraniziranjem šibkejših itd., predvsem v visoko urbaniziranih krajih. Šola kot možnost zbiranja in del življenja mladih bo vedno vzbujala radovednost, že zaradi tega, ker pomeni vez med družino, družbo in pojavi, ki se dogajajo, izhajajo iz obeh plati in se vanjo tako ali drugače prenašajo.

c) Spolno nasilje

Spolno nasilje je značilno za človeštvo odkar obstaja. Pri tem gre za ogrožanje spolne integracije žrtve ne glede na spol. Zato danes privlači pozornost katerokoli spolno nasilje, od tistega v zakonski zvezi do posilstev v vojni, prek zlorabe nemočnih ali spolnega nadlegovanja na delovnem mestu. In kolikor je po eni plati čedalje več spolne svobode in izganjanja spolnih tabujev, toliko je po drugi strani več občutljivosti za vdiranje v spolno zasebnost, kar so gotovo sprožila različna feministična gibanja in tudi v kriminologiji načela razmišljanja za spremembe, med katerimi so tudi rekonceptualizacija prenekaterih kriminoloških teorij, ki jim očitajo patriarhalnost in maskulinistični šovinizem. S tem v zvezi je ponekod celo v kazenskem pravu prišlo do novih pogledov na varstvo spolnosti in predvsem zaščito (ženske) spolne nedotakljivosti.

Spolnost je že od nekdaj diskretno področje, ki ga je v marsičem sprostila t. i. »seksualna

⁵ Schwind et al, s. 467.

⁶ Cremer-Schafer/B. Vilbel, s. 35.

⁷ Schwind et al, s. 68.

⁸ Prav tam, s. 458.

⁹ Breakwell, s. 43.

revolucija», zaradi katere je polagoma marsikje po svetu prišlo do odstranjevanja tenčic s prenekaterih spolnih tabujev. Toda po drugi strani je to povzročilo novo zaskrbljenost, ki nastaja s **sovraštvom do spolne drugačnosti**. Poleg spolnega nasilja, ki se kakorkoli izraža s konvencionalno spolno deviantnostjo docela fizično, bo-disi nad drugim ali enakim spolom, so se z večjo spolno svobodo začeli sovraštvu, strah in odklanjanje spolne različnosti. Zato je prišlo do kriminala sovraštva (hate crime) zoper lezbijke, homoseksualce, sodomiste, okužene z AIDS itd., kar povzroča veliko psihološkega, sociološkega in kulturnega raziskovalnega zanimanja in tudi praktično delo za varovanje življenja in premoženja, spolno in še kako drugačnih v posameznih družbah.

Odnos do spolnosti ima zelo zanimivo zgodovino tudi zaradi vplivov religije, morale, civilizacije različnih skupnosti, plemenskega ali slojevskega pojmovanja razlik med spoloma. Zato se je dojemanje spolnega nasilja pojavljalo odvisno od pogledov nanj in skladno z močjo današnjih medijev, ki posredujejo tudi informacije o različnem spolnem nasilju, npr. do otrok, žensk, živali za zadovoljevanje spolnih potreb itd. Od tod neinehno vprašanje, kaj je še normalno in kaj ni več, da ne omenjamo meja represivnosti, ki se prav tako različno pojmujejo. Toda spolno nasilje nad otroki je v zadnjih letih izredno izostreno poudarjeno, morebiti tudi zaradi primerov, ko so spolno zlorabljeni otroci izgubili življenja.

č) Nasilje na cestah in javnih krajih

Z urbanizacijo v zadnjem stoletju, demokratizacijo in liberalizacijo odnosov v družbi, pa tudi zaradi nestrinjanja s čim in upiranja čemu ali komu, ali pa kar zaradi dolgočasja in brezizhodnosti prihaja na cestah in sploh javnih krajih do raznih protestov, uporov, demonstracij, cestnih zapor in blokad vseh vrst, štrajkov, političnih umorov in atentatov, diverzij, požigov, terorizma ali kratko malo nedovoljenega, nepričakovana in čestokrat neprijetnega zbiranja ljudi, katerih vedenje pogosto ni v skladu s sodobno **»protestniško kulturo«**. In to največkrat ne poteka brez nasilja, tako nad ljudmi kot nad stvarimi. Posamezniku njegova anonimnost v psihologiji množič onemogoča normalno reagiranje, zaradi česar se odziva kot se sicer ne bi, razen

kolikor ni vnaprej pripravljen na sodelovanje v raznih protestih in masovnih nastopih, največkrat pod vplivi organizatorjev, snovalcev, motivatorjev in sploh liderjev. Na vnaprejšnje pripravljanje protestnega nasilja kažejo oprema, simboli, oborožitev, tja do maskiranih demonstrantov, ki delujejo tako, da onemogočajo svojo identifikacijo in kasnejše prijetje ali obravnavanje.

Ne glede na to, za kakšne proteste gre, politične, mirovnike, ekološke, feministične, protiprotestniške itd., se v protestnih situacijah lahko dogaja takšno ali **drugačno nasilje**, ne nazadnje tudi verbalno. In kolikor ne gre za utemeljene demonstracije in proteste, po svetu pogosto nastajajo razne organizirane skupine z imeni in grupno identitetom, ki žele sugestivno delovati na druge (kot npr. v Nemčiji zoper tujce, v ZDA Ku-kuks-klan zoper črnce, črnci npr. v Los Angelesu pri zadnjem pretepanju Rodney Kinga zoper policijo) itd.

Skupinski pritiski, demonstracije in nasilje na cesti, česar v zadnjem času ni tako malo, z ustrezeno psihologijo množic, sugestivnostjo, pa tudi škodo, ki jo povzročajo, ustvarjajo čedalje večje zanimanje za t. i. »kriminologijo kravala« oziroma »zmešnjave«.¹⁰ »Kraval« dele na več tipov, od skupinsko-primitivnega, skupinsko-reakтивnega do sodobnega nasilniško-skupinskega, ki ga odlikuje dobra organizacija, namen in naraščajoče število udeležencev. Pa tudi na instrumentalnega, ekspresivnega, prehodnega in brezsmiselnega.¹¹

Za organizirano pocestniško in poulično nasilnost (izvzeti so odobreni protesti, stavke in legitimno izražanje volje ter »nasilje v prometu«) je značilna različna stopnja oboroženosti in pripravljenosti na **vandalizem**, vključno s kriminalno dejavnostjo, od tatvin in ropov do telesnih poškodb ali celo naklepno povzročenih umorov, opustošenja ulic in uničenje vsega, kar je dosegljivo, vključno s požiganjem.

Tovrstni vandalizem je predvsem (vele)mestni problem, nosilci pa so v glavnem mladi vseh družbenih slojev.¹² Za kriminologijo je še posebej zanimiv zaradi nasilniškega kriminala.

¹⁰ Glej npr., Schneider, H. J.: *La Criminologie des bagarres*, v *Revue International de Criminologie* XLV, 1992, 1, s. 62.

¹¹ Prav tam, s. 65/6.

¹² Schwind et al, s. 460.

d) Etnično, narodnostno, rasno in podobno nasilje

Tujci, azilanti, begunci, izgnanci, sezonski delavci, manjštine in podobne skupine imajo vedno in povsod težave, če žive v večinski skupnosti, in se identificirajo s svojo drugačnostjo in posebnostmi, ki so zanje značilne in so jih prinesli od tam, od koder prihajajo. Zato morajo vedno računati z določeno stopnjo nestrnosti, ogrožanja, nasprotovanja in zastraševanja in to toliko bolj, kolikor bolj žele ohranjati svojo identiteto in posebnosti. Skoraj povsod se zato srečujejo z določenim šovinizmom, nacionalizmom, ali celo rasizmom in različnimi ekstremizmi, tako z desnim kot z levim, ki se pojavljata kot skrajnosti odnosa do drugačnih in izražata etnično in nacionalno oziroma rasno agresivnost, tja do etnocida, genocida in še česa. Družboslovne discipline zato danes z veliko zagnanostjo raziskujejo konzervativizem, nacionalizem, etnocentrizem, antisemitizem in druge podobne procese in pojave, ki kvarijo sožitje med ljudmi in mnogim grenijo pričakovanja za prihodnost. In tak je današnji čas v Evropi, kjer se nadejajo uspešnosti različnih integracij. Hkrati je ta čas kot nalašč za opazovanje različnega nasprotovanja, če ne kar sovraščva do drugih, ki niso takšni, kot tisti, ki ustvarjajo neko mnenje, ki predstavljajo neko večinsko zavest — religiozno, narodnostno, razredno in še kakšno, in ki se hkrati potegujejo za neko čistost. Po svetu čedalje pogosteje nastajajo različne militantne skupine, ki s terorjem, z umori in sploh nasiljem ter političnimi in drugimi akcijami skušajo doseči določeno normalnost, v kateri naj bi si podredili, če ne kar odstranili »vsiljivce«, ki se v lastni obrambi zatekajo v getoizacijo, v kateri se lažje bore s predsedki in raznovrstnimi stigmatizacijskimi stereotipi. V rasno mešanih družbah navadno v zvezi s tem govore o beli premoči, ki jo zlasti v zadnjem času vrednotijo tudi zgodovinsko, kot genocid nad prenekaterimi narodi. To se je še posebej pokazalo ob 500-letnici Kolumbovega prihoda v Srednjo Ameriko, ko se je začela kolonizacija ameriškega kontinenta in kasnejše iztrebljanje Indijancev tudi v Severni Ameriki.¹³ Seveda pa pri tem velja spomniti ne le zgodovinske preteklosti, marveč tudi sedanjosti vseh konfliktnih žarišč, ki jih ni malo, ne le na bivših jugoslovanskih in sovjetskih tleh, marveč tudi

drugod v postiindustrijskem svetu, od koder nam »delijo modrost« o človekovih pravicah, pa pri njih čestokrat ni dosti bolje, le da nasilje večinoma večše skrivajo za različnimi oblikami drugače urejenih razmerij med ljudmi. Od tod očitek evrocentrizma v zgodovinskem materializmu, ki se skriva za domnevнимi prednostmi evropskih migracij glede na druge dele sveta, zaradi česar so umrli celi narodi ali danes životarijo s svojim manjvrednostnim kompleksom.

e) Religiozno nasilje

Religiozno nasilje je gotovo toliko staro kot so stara verstva. Drugačnost in različnost sta tudi tudi tu vedno ustvarjali strah in zaskrbljenost ter potrebo po vsiljevanju bogov in božanstev, v katera so verovali tisti, ki so imeli moč in priložnost, da z vero odrešujejo druge. To se v zgodovini človeštva ponavlja že od nekdaj. Ponujanje lastnega boga je bilo vedno toliko bolj zagnano, dosledno, brezobzirno in kruto, kolikor bolj se je v tovrstna prizadevanja vključevala tudi oblast. Oblast in religija sta pogostokrat nastopali z roko v roki, in vsaka po svoje, toda čestokrat z identičnimi interesmi, ponujali zveličanje človeškim skupinam in celim narodom, ki sta jih podjarmljali. To se je pokazalo na vseh kontinentih. Zlasti bela rasa je s krščanstvom nastopala dokaj organizirano, načrtno in širila svoj vpliv kjer koli je mogla. Seveda pri tem ni šlo nikoli samo za religiozne namene, marveč večinoma za kake druge, toda verstva so tako ali drugače vedno sledila bojnim pohodom in ozemeljskim osvajanjem, tudi z različnimi načini »religioznega razsvetljevanja« drugačnih, svobodnih, nepokorjenih in »manj vrednih«, še posебej, če so imeli drugačno barvo kože.

Cisto religiozno nasilje pa se je dosti bolj izražalo znotraj verskih skupin, med sebi enakimi toda drugače mislečimi, upornimi, nevarnimi in podobnimi, kar dokazujejo različne ekskomunikacije in celo fizično iztrebljanje sumljivih in »nevernih«.

f) Športno nasilje

V športu je že po naravi stvari same v določenem obsegu dopustno nasilje, saj za to sploh gre, da zmaga boljši, močnejši, hitrejši, iznajdljivejši in spretnejši. V športu gre vedno za zmago, le-te pa ne zmore doseči vsak, ki sodejuje, čeprav se spušča v dejavnost prav s tem

¹³ Glej Columbus on Trial v Social Justice, Vol. 19, No. 2, Summer 1992.

namenom. In ravno upanje na zmago daje športu tekmovalni značaj, kjer nikoli ne gre brez bojevitosti in marsikdaj tudi ne brez nasilja. **Sport je zato v marsičem pričakovano nasilje**, je nasilje z merjenjem moči, ki omogoča in dopušča dejavno podreditvev nasprotnika ali njegovo potisnjene v neugoden položaj.

Pri nasilju v športu ali ob športu gre za dvoje možnosti izražanja:

— za agresijo in nasilje v njem samem in neposredno, kar je mogoče uravnavati z ustreznimi pravili za vsako vrsto športa posebej, in

— za vse druge priložnosti, ki spremljajo šport, toda nudijo ljudem kot gledalcem možnost določenega sodelovanja, čestokrat z visoko stopnjo vživljanja, spremjanja, udeležbe, identifikacije, podpore ali dojemanja zmage in poraza, ki buri duhove, v katerih nastaja in se razvija predvsem »kult moškosti«, posebno kadar je udeležba kolektivna (nogomet, košarka, hokej, itd.).

Zato danes dajejo največji poudarek navijačem nekaterih od »moških« prevladujočih športov (hokej, rugby itd.) in jim namenjajo tudi raziskovalno pozornost. Ker se večina najbolj »gledljivih« športov hkrati tudi komercializira, se mehanizmi (tudi imaginarni) identifikacije razvijajo še z ustvarjanjem idolov ali skladno s posameznimi interesi in tako dosti bolj kot kadarkoli prej postajajo prodorni in nevarni. Kajti ob njih se zbirajo posamezne skupine privržencev, podpornikov, somišljenikov in drugih, ki ustvarjajo ustrezno vzdušje, ne le zaradi podpore svojim »ljubljencem«, ampak ogrožajo z različnimi vrstami verbalnega in telesnega nasilja vse tiste, ki spodbujajo nasprotno stran. Pri tem gre navadno za različne bolj ali manj prehodne ali stalne »bratovštine«, ki s skupinskimi simboli, rekviziti za hrup in vzbujanje pozornosti, sredstvi za vzdrževanje nekakšnega evforičnega stanja in na druge načine ohranjajo stanje napetosti ter se istovetijo z določenim »moštвom«.

Iz teh razlogov in s tako motivacijo nastajajo nogometni vandalizem, hokejski huliganizem, agresije ob borilnih športih, različne oblike nasilja nad gledalci športnih dogodkov ter masovno poškodovanje stvari na stadionih in športnih načinah tako ob prihodu na kraj dogodkov kot pri zapuščanju prireditvev.

Nasilje ob športnih dogodkih (ali nasilje na stadionu)¹⁴ postaja v zadnjih letih poseben var-

nostni problem, ki se ga v mnogih državah trudijo odpraviti, ne le z ustanavljanjem teles za proučevanje, marveč tudi z oblikovanjem ustrezone zakonodaje, tja do »Evropske konvencije o nasilju gledalcev in neustreznem vedenju na športnih prireditvah in posebej na nogometnih tekmaх«. Kajti prenekaterere, včasih tudi dokaj uniformirane in z določenim mišljenjskim vzorcem organizirane skupine ravno pri športnih dogodkih izražajo svoj namen in obstoj. **Nasilneži med gledalci**, ki jim je pogosto več do razkazovanja svoje posebnosti kot do športnega dogodka samega, ki ga izrabljajo za lastno nastopanje, postajajo čedalje bolj nezaželeni in nadzorovani, ne le na »stadionu«, marveč že davno prej. Zato so vredne pozornosti ne le športne ampak tudi kake druge podobne skupine s spremljajočo problematiko.¹⁵

g) Nasilje v medijih

Medije, z njihovo uporabnostjo, razširjenostjo in možnostjo predvsem enosmernega komuniciranja močno problematizirajo tudi iz izhodišč, da javna občila zaradi gledanja, poslušanja ali branja o vplivih na oponašanje nasilja kot določenega vedenjskega vzorca, negativno delujejo na posameznika in na družbo, po drugi strani pa podpirajo določene moralne vrednote in omogočajo katarzo. **Množičnim medijem ni mogoče odreči vpliva**, ki ga imajo tako na javnost kot na posameznika. Saj je že Tarde domneval, da so to sredstva »ki najbolj širijo sugestijo in silijo ljudi k posnemanju«.¹⁶

Množični mediji prikazujejo, poročajo in obveščajo o nasilju zelo različno. Pogosto ga tudi močno senzacionalizirajo. Neredko pa nasilje različnih vrst, vključno z vojnami, bombardiranjem, masakriranjem, prikazovanjem bede in nebogjenosti, krutosti, krvi in solz, jeze in sovraštva, sploh ni treba senzacionalizirati, ker so že sami po sebi dovolj prodorni in v »dušo segajoči«, ne da bi bilo treba pri tem še pretiravati in poudarjati prav določene plati nasilnosti in nečlovečnosti.

Zato so za razmišljjanje o nasilju v medijih dosti bolj primerne mirnodobske razmere, s filmi, televizijo, stripi in časopisnimi črnimi kronikami, katerih senzacionalizem se ne more merititi, ne po modusu operandi ne po čem drugem

¹⁵ Prav tam, s. 459.

¹⁶ Tarde v navedbi Nastran-Ule, s. 344.

z vojnimi grozotami, čeprav bi bile še tako stehnologizirane in oddaljenе ozioroma prizanesljivo prikazovane. Toda tudi prikazovanje vojne (obrambne ali napadalne) je mogoče spolitizirati, usmerjati in opravičevati, prilagajati in utemeljevati. Zato nasilje ostaja nasilje z žrtvami in če je nasilje v filmu in TV čestokrat stereotipizirano, so oboroženi spopadi, terorizem, demonstracije, nasilje na ulici vendarle takšni kot so. Ljudi prizadenejo glede na to, kaj so in na kateri strani so. Ker ima nasilje lahko tudi ideološki predznak, ker ga lahko motivira pripadnost bralca, poslušalca in gledalca, ker ga povzročajo prav določeni, ne le posamezni, ampak tudi družbeni, mednarodni, politični, nacionalni, verski in drugi razlogi, ga je v medijih vedno težko obravnavati, saj je lahko hkrati napačna reakcija na družbeno realnost. Zato velja tej problematiki posebna pozornost in previdnost, odvisno od tega, za kaj pri poročanju ali prikazovanju sploh gre. Veljalo bi se strinjati, »da sredstva javnega obveščanja niso nevtralna, da prej spodbujajo nasilje kot da bi ga preprečevala, da družba ne bi smela pričakovati pozitivnih posledic od obilja posredovanih agresivnih sporočil«.¹⁷

h) Ideološkopolitično (razredno) nasilje

Kriminologija se nikoli ni posebno zavzeto ukvarjala z ideologijami in njihovo morebitno povezanostjo z deviatnostjo, niti ne z nasiljem, ki ga sprožajo ideologije, zlasti nasproti drugače mislečim, pa četudi iz lastne skupine. Čeprav je o tem po drugi svetovni vojni izredno veliko napisanega, so se le redki kriminologi ukvarjali z kriminalnoetiološko problematiko ideologij. In vendar v človeštvu ni nič drugega povzročilo več trpljenja in bolečin, nasilja in ogrožanja, nesreč in neprijetnosti kot ravno ideologije, ki so navdihovale prenekatere politike in z njimi vzporedno ali kasneje tudi oblast za rabo nasilja pri zagotavljanju in uresničevanju tako ideoloških kot političnih ciljev. Vsaki ideologiji, politiki in oblasti pa so tako ali drugače immanentni propaganda, vsiljevanje vizij, indoktriniranje, tja do nasilja v obliku pritiskov, izganjanja, iztrebljanja in uničevanja posameznikov, skupin, če ne kar celih slojev in narodov.

Tudi v tem stoletju se je pokazalo, da ideologije v relativno kratkem času spreminjajo zavest velikega števila ljudi, da vstopajo v inte-

resne spopade, da se po somišljenikih, podpornikih in pripadnikih grupirajo v udarne skupine za izvajanje nasilja, tako med seboj kot nad drugimi. Dominantna ideologija si vedno želi podrejati druge, vzdrževati red v svoji bazi zaradi lastne udarnosti, čistosti in prihodnosti, in ko dobi oblast poskrbi, da z ustrezno (legitimno) regulacijo izvaja dopustno in opravičljivo nasilje nad nasprotniki, ki jim nerедko tudi zakonito jemlje življenje ali jih napravi neškodljive z razmeščanjem v penitenciarne in druge eliminacijske ustanove.

Ideološko in politično motivirano nasilje se vedno opravičuje z ideološkimi in političnimi cilji, ki dobivajo svoje socialne pozicije ter identiteto, da omogočajo tudi masovno nasilje nad inferiornimi razredi, sloji ali skupinami. Z ideološko indoktrinacijo pa ljudem ponujajo simbolične vrednote zato, da po eni plati vzbujujo solidarnost in po drugi sovražnost, politično dezintegracijo nevarnih, ki nasprotujejo nosilcem interesov tako daleč, da včasih nastajajo tudi socialne revolucije, upori, neredi in se pojavlja organizirano nasilje enih nasproti drugim. Tudi zato je človeška zgodovina nenehno nasprovanje interesov najbolj vplivnih skupin, ki se oprijemljejo celo ekstremizma, terorizma, tja do državotvornega nasilja in drugih oblik prizadovanj za doseganje interesov in oblasti ali pa za obdržanje na oblasti.

Humanizacija občevanja ideologij in politike je gotovo prispevek k omejevanju nasilja. Z njo polagoma prihaja do nenasilniške morale in mirovniških gibanj, ki se hkrati upirajo tudi militarizaciji posameznih družb ali segmentov. Toda nasilnost ene strani vedno rojeva podoben odgovor na drugi strani.

i) Državna oblast

Država s svojimi mehanizmi represije je danes v demokratičnih družbah v središču pozornosti proučevanja t. i. dopustnega nasilja. Z dopustnim nasiljem naj bi večinoma, seveda razen kadar ne gre za izvrševanje strahovlade kakih (tudi militarističnih) elit, država vzdrževala javni red in mir ter tisto potrebno raven sožitja in razumevanje, ki omogoča delovanje državne organizacije. Državno nasilje je zato že po teoriji organizacije potrebno za uravnavanje družbenih tokov v željene smeri in to v tolikšni meri, da družba lahko deluje in da ljudem omogoča svo-

¹⁷ Baril M., s. 233.

bodo, enakost in pravičnost — vsaj formalno. Zaradi tega navadno pravimo, da ima država monopol nad nasiljem.

Vsaka država ima na voljo mehanizme za legitimno izvajanje nasilja, tako navznoter kot navzven. Navzven z vojaškim nasiljem, terorizmom, obveščevalnim delom in z drugimi možnostmi, v mirnem času predvsem s prikritimi oblikami, navznoter pa z različnimi mehanizmi, ki jim dovoljuje tudi sredstva za omejevanje svobode, tja do jemanja življenja (še v večini držav) tistim, ki so s svojim vedenjem prestopili meje družbene tolerantnosti.

V tem oziru se zlasti **kazensko pravosodje** pojavlja kot največji viktimizator tistih, ki jih kakorkoli obravnava, in sicer od prejema neke informacije o sumu deviacije, tja do izvršitve kazenske sankcije (kakršnakoli naj bi že bila) in morebiti še kasneje, po odpustu iz penitenciarnih ustanov ali obravnavanju različnih alternativnih mehanizmov.

Zato je danes prav o nasilju države nad njenimi lastnimi državljanji (seveda odvisno od stopnje demokracije) zelo veliko razmišljajnj. Pa ne le o pojavih nasilja in njegovih vzrokih, mar več tudi o tem, kako omejevati to nasilje. Iz takih pobud so pogosto nastala **gibanja in mehanizmi za varstvo človekovih pravic in državljaških svoboščin**, kajti kdor ima moč in oblast, ki mu jo daje država, pa čeprav v še tako omejevanem obsegu, ju lahko izrablja — hote, nevede, ali zaradi lastnih nepravilnosti ter indolentnosti. Zato naj bi hkrati tudi v sami državi obstajale ovire, ki naj bi onemogočale, blažile ali celo odstranjevale njeno nasilje. Tem prizadevanjem naj bi pomagali tudi **kodeksi etike posameznih nadzorstvenih poklicev**, kot so policisti, sodniki, pazniki v zaporih, tja do socialnih delavcev, psihiatrov itd. Raznovrstnost pritiskov represije nad klienti ustvarja pestre oblike fizične, psihološke, ekološke in socialne viktimizacije,¹⁸ ki se največkrat dogaja v postopkih pred policijo, policijo in v zaporih.

Pri tem pa ne gre le za omejevanje nasilja v razmerjih med mehanizmi represije in njenimi klienti, ampak tudi za varstvo in varnost klientov pred in med njimi samimi, kar je pogosto dosti bolj problematično, ker je ta represija hkrati tudi prikrita in zato toliko bolj nevarna ter neprijetna, ker se dogaja pod skrbništvom države (npr. nasilje med obsojenci v zaporih).

j) Vojna, masovna uničevanja in oboroženi spopadi

Vsaka vojna institucionalizira najhujše nasilje, v katerem odpovedo vsa pravila normalnega življenja in je ubijanje nasprotnika vrednota, ki se nagrajuje in daje za zgled drugim. Podobno velja za umiranje v vojni, ki se razglaša za herojstvo in je pogosto sredstvo za vzdrževanje ciljev katerekoli strani, vpletene v medsebojni spopad. Pri vojnem nasilju opuščamo relativizacijo s cilji in nameni, zaradi katerih se katerekoli stran podaja vanjo. V ospredju je za nas nasilje med ljudmi ali zoper druge ljudi, ki se pobijajo, uničujejo in iztrebljajo za stvari, ki jih zgodovina kdaj kasneje pojasnjuje čisto drugače kot so hoteli tisti, ki so vodili ljudi, da so se dali spraviti v najhujše težave, ki so jim ovirale ali jim celo jemale življenje.

In ne le vojna kot institucionalizacija nasilja, vsaka militarizacija družbe je po svoji vsebinii mobilizacija agresivnosti, ki ne spremlja le človekove zavesti, marveč zahteva izredna sredstva. Z vojnama so prikrajšane cele generacije, ko morajo popravljati stanje, ki so ga ustvarili njihovi predniki, zapleteni v vojno, ne glede na to, kakšno »krivdo« (če sploh) nosijo zanjo.

V vojni, masovnem uničevanju, oboroženih spopadih, specialnih vojnah in drugih konfliktih navadno heroizirajo ubijanje ljudi in uničevanje nasprotnikov reči ter celo brutalizirajo jezik in prikazovanje ravnana z nasprotnikom, povečujejo požiganje in maltretiranje ter ponizevanje nasprotnika, ujetnikov in sploh njihovo reagiranje.¹⁹ V vojni se ljudje masovno pripravljajo tudi na psihološko bojevanje in upiranje, za kar uporabljajo najrazličnejše možnosti propagande, političnih pritiskov, tja do groženj in politiziranja tistih, ki se ne strinjajo ali celo nasprotujejo.

Z vojnama, pred njimi in po njih se pojavlja tudi terorizem, ubijanje ujetnikov in civilnega prebivalstva v taboriščih in izven njih, zatiranje manjšin, etničnih skupin ali celih narodov, nastajajo različni narodnostni, verski, kulturni in drugi konflikti, podtalno in gverilsko vojskovanje, različne oblike zastraševanja političnih nasprotnikov itd. V vojni in oboroženih spopadih se tako posameznikom kot njihovim skupinam omogoča sproščanje zavor, zaradi česar nekateri postajajo tudi vojni zločinci in ubijalci, motivirani tako s svojimi in tujimi interesimi, ki pogosto opravičujejo vsa ravnana. Od tod tudi razlage za opravičevanje »krivde«, tako pred seboj kot

¹⁸ Knudten, s. 61.

¹⁹ Markuze H., s. 108/9.

pred drugimi, kar je pojav, ki ga pozna vsaka vojna, še zlasti, če je oblast odgovorna za reševanje vprašanj, ki bi se dala urediti tudi kako drugače in predvsem s političnimi sredstvi.

k) Gospodarsko, tehnološko in ekološko nasilje

Tehnološki napredek, postindustrijska družba, ekspanzija naravi neprijaznih dejavnosti v manj razvitih deželah, različne gospodarske dejavnosti sodobnega sveta, ki jim gre predvsem za dobiček, izkoriščanje cenene delovne sile v zaostalih krajih, dominacija bogatih držav nad revnimi, manipulacija s kapitalom na najrazličnejše načine in sploh težnje po bogastvu, pohlep in brezobzirnost, gospodarsko tekmovanje na različnih ravneh in izrivanje konkurentov, ustvarjajo neslutene možnosti za drugačno nasilje kot je neposredno telesno in konvencionalno, kakršnega smo vajeni od začetka cloveštva. **Nov čas prinaša drugačno nasilje, ogrožanje, bolezni in smrt.** To je z novimi proizvodnimi oblikami ustvarjeno nasilje ne le nad ljudmi, mar več tudi nad naravo, ki povzročajo onesnaževanje zemlje, zraka in vode, s tem pa nastajajo najrazličnejše težave.

Gospodarsko izsiljevanje in prodornost tehnologije ogrožata še nedotaknjeno naravo in izkoriščata ljudi in vire, uničujeta floro in favno in neredko povzročata katastrofe največjih razsežnosti. Včasih prodajajo tudi škodljive izdelke, zaradi česar ljudje obolevajo, se rojevajo bolni ter invalidni, ali umirajo zaradi različnih negativnih vplivov proizvodnje. In kolikor ne bolehaجو in umirajo ljudje, se škoduje naravi in vsemu, kar je tako ali drugače od nje življenjsko odvisno.

Odkrivanje, raziskovanje in izkoriščanje naravnih virov bodisi v vodi bodisi na zemlji (črpanje nafte, nuklearni poizkus, naraščanje jedrskih central) in celo v zraku povzroča poleg neposrednih negativnih učinkov tudi spremembe v življenju ljudi. To so zlasti migracije in urbanizacija s spremenjanjem življenjskega stila ljudi, pojavljajo se alkoholizem, narkomanija, prostitucija, razne nalezljive bolezni, pa asimilacija, destrukcije, potrošništvo, uničevanje pravobitne kulture, tja do propadanja celih plemen in narodov, ki so zaradi nasilja in prisile »prišlekov« izgnani z obličja sveta in neredko zapuščajo tudi prizorišče zgodovine. Poleg nasilja in bolezni pa so jih uničile tudi navade, ki so prišle z novimi ljudmi in običaji, česar niso mogli sprejeti, ker niso bili na to pripravljeni.

Skratka, zlorabljanje naravnih virov, pustošenje gozdov in narave sploh, zastrupljanje okolja, onesnaževanje vode in zraka, neustrezno ravanjanje z odpadki, povzročanje bolezni itd., so gotovo opozorila na potrebe po drugačni organiziranosti ljudi. Varstvo ljudi pred nevarnostjo samih sebi že danes zadeva na omejevanje tudi tovrstnega nasilja. Pri tem pa je gotovo vsaka nova regulacija svojevrstna prisila, ne glede na to, kako jo dojemamo.

2. Hkratno pojavljanje različnega nasilja

Pri obravnavanju nasilja, predvsem z njegove fenomenološke plati, smo v tem pisanku usmerili problematiko bodisi na najnevarnejše oblike bodisi na najštevilnejše pojave po nekaterih skupinah značilnostih, ki to nasilje opisujejo, ne glede na to, kje se kaj danes dogaja. Pri tem nam je šlo za najbolj »vnetljive« dogodke, pojave in procese, ki vznemirjajo sodobni svet na različnih koncih, hkrati ko smo želeli poudariti tudi določeno »specializacijo« nasilja, vsaj po najbolj homogenih skupinah. Toda, pri tem velja posebej poudariti, da današnja odprtost posameznih družb povzroča izredno dovzetnost za nasilje, in da kljub morebitni mednarodni solidarnosti pri njegovem omejevanju, vendar nobena družba ni nikoli toliko imuna, da je ne bi ogrožalo in napadalo več oblik nasilja hkrati. Zato je vedno zelo pomembno ugotoviti zlasti naslednje: kaj so cilji napadov, kaj je njihov namen in kdo so nasilniki. Nasilje in prisila sta lahko tudi predhodna in naknadna. Naknadnost se navadno pojavlja kot sankcija, predhodnost pa kot navajanje k ustrezemu, želenemu in pričakovanimu vedenju,²⁰ zlasti kadar gre za posameznike ali njegove ožje skupine. Drugače je seveda, če gre za globalnost v nekem nasilju, ki ima širši posmen.

Toda dogaja se, in to ne tako redko, da določena vrsta nasilja ustvarja ne le protiakcije z nasiljem, mar več spreminja, rojeva ali pogojuje, kolikor ne celo dopolnjuje neko drugo vrsto nasilja, bodisi lažjih bodisi hujših oblik, ali celo večjih razsežnosti kot, če smemo tako reči, primarnega nasilja samega. Tako iz izkušenj na bivših jugoslovanskih tleh danes vemo, da nasilje v vojni spreminja etnično, nacionalno, versko nasilje, pa politično (meddržavno) in še posebej gospodarsko ter ekološko nasilje, da ne

²⁰ Sociološki leksikon, Savremna administracija, Beograd 1982, s. 109.

omenjamo še kulturnega, z uničevanjem zgodovinske dediščine posameznih narodov in njihovih ustanov, pa spolno in še kakšno drugo masovno nasilje. Zlasti vojna je značilen primer združevanega najrazličnejšega nasilja. Vojna se povezuje z različnimi oblikami nasilnosti, zaradi česar je skoraj vsako nasilje tako ali drugače v »sorodu« še s kakim drugim nasiljem.

Nasilje je vedno interakcijski proces, ki poleg tistega, kar predstavlja posledično, nenehno potrebuje, kakšna je v njem socialna predelava informacij v medsebojnih odnosih tistih, ki so kakorkoli vpleteni vanj, čestokrat odvisno tudi od njihovih ideološkopolitičnih, gospodarskih, kulturnih, spolnih in kakih drugih vrednot. Zato se nasilja največkrat naučimo s socializacijo, obenem ko nanj vedno vplivajo različni interesi, ki jih posameznik s svojimi skupinami skuša doseči. Ker gre v nasilju za moč, se ga največkrat loteva tisti, ki jo ima, takšno ali drugačno, ali več hkrati, kar smo poudarili že s fenomenološkim problematiranjem nasilja. Gotovo pa je, da ima največjo moč tisti, ki gleda drugega skozi puškino cev, kot pravijo. Vse druge oblike nasilja pa lahko uvrstimo niže, odvisno od posledic, ki jih ima za žrtev, individualne, skupinske, strukturalne itd. Toda višek represije se vedno vnaša v (družbene) konflikte, ki se pogosto izognejo družbeni kontroli in ustvarjajo nenadzorovane posledice.

3. Individualno in skupinsko, institucionalno in strukturalno nasilje

Ranljivost katerekoli družbe ali človeštva sploh z nasiljem je vedno zelo različno in odvisno od moči, ki se izvaja nad ljudmi. Zato dobiva samoaktualizacija z »nasilništvom« različne oblike. Toda, karkoli se že dogaja, nasilje vedno in povsod vzbuja različne neprijetne občutke, prestrašenost, stiske, grozo, jezo, maščevanje, krivdo itd., hkrati ko nasilje, bodisi direktno osebno bodisi indirektno in predvsem strukturalno, ustvarja tudi pomisleke, kdaj je upravičeno ali utemeljeno oziroma umestno in kdaj ne. Toda to je, vsaj zgodovina nas tako uči, pogosto preveč odvisno od tega, kdo piše zgodovino, ali močni, ki so si z nasiljem podredili druge, ali šibki, ki so v »konfrontaciji« z nasilniki izgubili. Pri tem seveda ni nepomembno, ali gre za individualizirano (uboij, pretepi, ugoverjanje itd.) ali totalitarizirano (vojne, oboroženi spopadi, genocidi itd.) nasilje. V nasilje se vedno tako ali

drugače vključujeta poslušnost in avtoriteta — vsaj v obeh skrajnostih. Kajti, pri nasilju je razmeroma malo socialne uniformiranosti, večinoma je v ospredju odnos moči, ne glede na to, koliko ljudi je vpletenih vanj. Z njim se največkrat želi doseči določen pritisk, normalizacija ali ureditev stanja, določena konformnost, kolikor ne grožnja, kaznovanje, maščevanje, prizadajanje zla in še kaj.

Kriminologija pa tudi viktimalogija pretežno obravnavata **individualno nasilje** z omejenim številom udeležencev pojava, ali celo izključno z dvema protagonistoma, ki sta označevana kot žrtev in storilec. Obe znanosti obravnavata dokaj subtilne oblike nasilja, ki v (socialno) psihološkem smislu kažeta na procese obrambe ali ogrožanja obeh v konflikt vpletenih strani. Storilec in žrtev se pojavljata v medsebojnih komunikacijah, v katerih prihaja do nesoglasij, ki so različno vidna. Zato se v teh odnosih odkriva tako **verbalno kot telesno nasilje**. Psihično in verbalno nasilje ostajata pred javnostjo pretežno prikrita in ju mehanizmi nadzorstva obravnavajo na pobudo ogroženih ali vpletenih, ki različno gledajo drug na drugega ali »drug skozi drugega«²¹ in imajo težave z identiteto, refleksijo, avtonomijo²² in še s čim, zlasti pa s svojimi socialnimi vlogami znotraj primarnih skupin, kjer je res največ individualiziranega nasilja. To se v zadnjem desetletju odkriva s sindromoma pretepene žene in trpinčenega otroka. Individualizirano nasilje je pretežno »pretepaško« nasilje, neredko povezano z uživanjem alkohola in drog, ali v zvezi s posameznimi dogodki, navadami, običaji in rituali ter se na njihovi podlagi tudi pogosto razvija in stopnjuje.

Skupinsko nasilje je največkrat že organizirano, čeprav pretežno bolj ad hoc in za prav določen namen ali krajsi čas. V njem udeleženci neredko iščejo skupinsko identiteto, člani skupine imajo različne vloge, nosijo simbole in značke pripadnosti, nastopajo z njimi v odnosih na vzven. Posamezniki v skupnostih za izvajanje nasilja pridobivajo na občutku moči. V skupini razvijajo svoj status, združuje jih določeno stanje kohezije, delujejo pod nekim vodstvom, ki izenačuje individualne razlike, na raven skupinskega interesa, ki ga pogosto oblikuje vodja. Leta je največkrat sugestibilna osebnost, kar omogoča identifikacijo zlasti nesamostojnim, da delajo tisto, kar počenja skupina, ker si tega

²¹ Ule, M., s. 35.

²² Prav tam, s. 362.

drugače sami ne bi upali. Od tod izvirajo čestokrat konflikti med mladoletniškimi nasilniškimi skupinami, različnimi kriminalnimi združbami (tudi in še posebej mafiskskega tipa), pa delovanje terorističnih skupin, organiziranega kriminala, združb za promet z drogami, pranje denarja itd.

Toda, skupinsko nasilje izvajajo tudi neformalne in nestrukturirane množice, drhal, neidentificirane skupine v pocestnih uporih in demonstracijah in pogosto prihaja do njega povsod tam, kjer nastopa skupaj več ljudi v posebnih okolišinah, zbranih naključno ali zaradi kakega čustvenega odzivanja ob vznemirljivih priložnostih.

Institucionalizirano nasilje izvaja pretežno neka oblast, organizirano, na podlagi norm in ustvarja družbeno prisilo za doseganje pričakovanega vedenja in ravnanja. Institucionalizacija nasilja sploh temelji na normah, ki nekaj predpisujejo, določajo, nalogajo, napotujejo na kaj in sploh regulirajo, zahtevajo vedenjske obrazce, ki se ljudem »vsiljujejo«, ne nazadnje tudi zaradi vzdrževanja **minimuma sožitja med ljudmi**, da družba sploh lahko funkcioniра in s tem preprečuje socialno dezorganizacijo. »Institucionalizacija pomeni simbolizacijo interakcije. Najpomembnejša oblika simbolizacije so norme...«,²³ ki jih v najbolj dosledni obliki pozna država s svojimi vlogami, z možnostmi nadzorovanja ter vedenjskega sankcioniranja s kaznovanjem.

Strukturalno nasilje je izvajanje moći nad ljudmi v najširših razsežnostih, kjer gre za konfliktne interese večjih skupin, slojev in razredov, manjšin, narodov ali celo države. Čeprav so z njim vedno viktimizirani posamezniki, gre za dosti več kot za ogrožanje malih, neznatnih in nepomembnih. Za strukturalnim nasiljem je največkrat neka ideja, ideologija, strategija, nekaj višjega od tistega, kar je ključno za posameznika in njegovo življenje. Zaradi strukturalnega nasilja res izgubljajo življenje posamezniki, toda pomembne so predvsem strukturne pozicije, razmerja med njimi, privlačnost za množico, nameni in cilji, ki vodijo ljudi, da se uničujejo in seveda moč elit, da prisiljuje druge, da se ogrožajo, viktimizirajo in umirajo za ideje ali stvari, ki morda sploh niso njihove lastne, in da po drugi strani, nasprotniku ustvarjajo škodo, ki mu je sicer nikoli ne bi.

Strukturalno nasilje je čestokrat tudi legitimizirano in institucionalizirano, kontinuirano in

porazdeljeno. Zanj so značilne različne stopnje »socialne okužbe«, ki neredko nevtralizirajo krivdo in odgovornost, predvsem zaradi okoliščin, ki niso toliko v moči množice posameznikov, ampak predvsem elit, ki se skrivajo za »množičnimi« interesi.

4. Teoretizacija nasilja

Nasilje že po svojih posledicah kot zaradi načinov izvajanja nad ljudmi in zaradi splošne razsežnosti že od nekdaj privlači pozornost disciplin, ki ga lahko kakorkoli pojasnjujejo. To še toliko bolj, ko dandanes, ob koncu drugega tisočletja nove ere postajamo družba novih tveganj in sploh rizična skupnost, ki mora zelo pogosto prenašati vsaj določeno stopnjo agresije, nasilja, prisile in drugih oblik sprejemanja neprijetnosti, ki jih prinašajo razvoj tehnike in tehnologija in čedalje bolj zapleteni odnosi med ljudmi, njihovimi skupnostmi, da ne omenjam celih narodov in držav. Hkrati pa nas na nasilnost opozarja tudi vidnost žrtev, ki čedalje bolj problematizirajo svojo oškodovanost, tudi z določenimi družbenimi gibanji, ki jih podpira marsikatera znanstvena disciplina. Tudi z njimi se omogoča ustrezeno družbeno umeščanje subjektov nasilja oziroma dobiva oškodovanje svojo družbeno poudarjenost.

V kriminologiji zlasti v zadnjih desetletjih skušajo obravnavati in pojasnjevati nasilje, prisilo in ogrožanje z določenim integrativnim ločevanjem, kar je nasploh močno v navadi, potem ko raba posameznih disciplin odpoveduje možnost razlaganja bistva stvari v prav določenih smereh, izhodiščih ali podrobnosti ali za neke izbrane namene. Integrativnost seveda pomeni možnost združevanja podobnih procesov in pojavov po določenih sestavinah, ki dajejo dovolj opore za to, da se dogodki razlagajo bolj enovito in z možnostjo nekega generaliziranja, čeprav pri tem seveda še vedno ostajajo prenekaterje podrobnosti, ki nato spet vzdržujejo potrebo po specializaciji ali ločenem obravnavanju posebnosti.

Tudi zato je konceptualizacija nasilnosti, ki se že od nekdaj pojavlja v različnih oblikah in s stoterimi razlogi, tako individualiziranimi kot generaliziranimi, zelo težavno vprašanje. Količkor pa gre za masovno nasilje, za ogrožanje s primesmi raznih skupinskih motivacij, za politizirano prisilo in pojave kot so ekocid, genocid in za razne druge podobne dogodke množičnih

²³ Ule, M., s. 154.

razsežnosti, v katere se vključujejo še nove oblike uničevanja in destrukcije na razdaljo in v predvsem nepersonaliziranih razmerjih med agresorjem in njegovo žrtvijo — pa je teoretičiranje še bolj nebogljeno in prevečkrat prepričeno posameznim pogledom na kaj in na koga — tako na strani žrtve kot na strani njenega mučitelja. Ker pa se pogosto niti ne ve dobro, kdo je kdo v prav določenem krimino-viktimo-genem kompleksu, v kaknih viktmodinamičnih procesih je kaj nastalo in v kakšnem interakcionizmu je prišlo do posledice, so teoretični pogledi na dominacijo še bolj zamotani. Dostí preprosteje je, če se kriminologija ukvarja z neposrednimi osebnimi razmerji med dvema protagonistoma nasilja v docela personalizirani situaciji. Neobvladljivost in nemožnost popolnega informiranja v množični problematiki nasilnosti z različno motiviranostjo, hotenji, željami, konflikti, škodljivostjo itd., pa je gotovo položaj, ki mu je zaradi različnosti vplivov težko potegniti rezultanto.

Individualizirano se nasilje, podobno kot marsikaj drugega, pojasnjuje biološko, medicinsko, (klinično) psihološko, sociopsihološko, psihiatrično, psikoanalitično, psihopatološko, socioškoško, sociološkoskulinsko oziroma sociostrukturalno in morebiti integrativno kriminološko, znotraj vsega tega pa še s posameznimi etiološkimi teorijami o družbeni dezorganizaciji, frustracijah, napetosti, zastraševanju, agresiji, subkulti, katarzi, socialnem učenju, z vzgojnima modeloma v otroštvu, s kulturnim kontekstom, s posnemanjem, s teorijo različnih priložnosti, s kontrolno teorijo, teorijo pritiska itd., in še to seveda pretežno odvisno od tega, ali gre za nasilje v družini, šoli, pri športu, v skupinski ali kje drugje, kar skuša prikazati tudi to pisanje. **Možnosti za pojasnjevanje nasilja torej ni malo.** Prišlo je celo do teorije o nasilju kot neodgovornosti,²⁴ kar so poskusili razlagati skupaj s teorijo o mitrotvorjenju, kot nekakšni novi smeri kriminologije, ki se dojema v nasprotju z dosedanjim pomenom te discipline.

V določenem kontekstu se mora, zlasti množično nasilje, pojasnjevati predvsem strukturno, kulturno, pa tudi situacijsko, torej iz izhodišč njihove pobude, ki sprožajo množične psihodinamične procese v motiviranosti ljudi, da se ogrožajo ali celo uničujejo zaradi ciljev, ki niso povsem njihovi osebni. Pri tem seveda izgubljajo svoj pomen psikoanalitične, behavioristič-

ne, psihološke in podobne teorije, ki obravnavajo predvsem zdravega in normalnega posameznika, kadar ne zmore obvladovati svoje lastne represivnosti.

Množičnost v nasilju pa je etiološko toliko bolj problematična, kolikor bolj so posamezniki v množici zmanipulirani, prisiljevani in obvladovani s kontrolo psihe, pa se udeležujejo nasilnosti tudi zaradi nesvojih potreb.

Nasilje je etiološko slabo pojasnjevano, kadar gre za neindividualizirana razmerja, za oblike kot se kažejo v institucionalnem, strukturalnem in podobnem nasilju, ko je pogostokrat izraženo posredno, oziroma preko različnih dejavnikov, položajev ali razmer in deluje na ljudi skozi okolje, dogodek in posamezne procese.

Vse kaže na to, da je zlasti množično nasilje zelo zamotan pojav, ki ga je težko spoznavati zaradi njegove prevladujočnosti v urejanju človeških razmerij. In prav ta »ljudskost« ustvarja pomisleke o tem, ali ga je sploh mogoče razumeti, saj izhaja iz skritosti človekove duševnosti, ki je prevečkrat zmanipulirana. To velja še toliko bolj za politizacijo in militarizacijo nasilja.

Sklep

Nasilje in prisila izhajata predvsem iz moči in rabe moči. Po Maxu Webru je moč »verjetnost, da bo neki dejavnik v okviru družbenega razmerja v situaciji, da uresniči lastno voljo, kljub odporu ter ne glede na temelj, na katerem počiva ta verjetnost«.²⁵ Sicer pa moč različno pojasnjuje: kot sposobnost doseči nek dogodek, vpliv posameznika ali skupine nad drugimi, pravico na podlagi norm. Moč je sinonim za politično moč, pojem, povezan z državo, pomeni biti ubogan, sposobnost kaznovati druge, uporabljati silo²⁶ itd. Moč velja vedno dojemati v strukturnih razmejih družbe, v smislu konflikta interesov ter različnih razsežnosti konfliktov glede moči,²⁷ kar je ključno. Zato sodobno človeštvo omejuje moč in prisilo z različnimi regulacijami, tako individualno kot v mednarodnih razmerjih ter inkriminira in penalizira različne zlorabe moči. Vendar je uspešnost omejevanja razmeroma največja le na najnižjih ravneh in v okviru konvencionalnega nasilniškega kriminala, vandalizma in huliganizma, medtem ko je

²⁵ Rječnik sociologije i socijalne psihologije, Zagreb 1977, s. 576.

²⁶ A Dictionary of Social Science 1964, s. 524.

²⁷ Hester-Eglin, s. 18.

reakcija zoper ekstremizem, terorizem, proteste, upore in vojno zlasti v normalni pluralistični demokraciji večinoma manj uspešna, kolikor ne včasih celo brez moči, čeprav so marsikdaj na voljo različna sredstva (tudi politična) za mirno reševanje (družbenih) konfliktov.

Ponekod imajo izdelane metode za ravnanje z nasiljem, izražanjem dehumanizacije in nekulturnim obravnavanjem odnosov med ljudmi. Nasilje tudi čedalje bolj razločujejo glede na čas in prostor, odvisno ali gre za procese etnocentrizma, antiliberalizma, tja do antikomunizma. Vedno bolj spoznavajo, da je etabliranje nasilja predvsem simbol družbenega nereda, vključno s kriminalom predsodkov (bias ali hate crime), ki v zadnjem času nastaja v najbolj bogatih družbah. Masovnost nasilja hkrati pomeni izgubo orientacije in krizo vrednot. Nasilje večinoma sprembla tudi diskriminacija, ki marginalizira

cele družbene skupine, sloje in posameznike, ki jih tudi depersonalizira in dezindividualizira, tako finančno kot psihološko in socialno ter ekonomsko. Zato žrtev različnih oblik nasilja ni malo. Človeštvo kljub njegovi regulaciji že od nekdaj kaže svojo nemoč, nasilje pa svojo neusmiljenost in krutost.

Zato človeštvo čedalje bolj kliče k odgovornosti za nasilje, tudi če ni individualizirano. Pozornost pojavu se kaže tudi z ustanavljanjem različnih državnih in drugih komisij za spremljanje in proučevanje nasilja, tako v nacionalnih kot v mednarodnih razsežnostih. Gre torej za nekakšno »kulturo« nasilja, ki naj kar najmanj viktimizira in za takšno družbeno sovražnost, ki naj čim blažje stigmatizira s svojo socialno ranljivostjo.

Rokopis končan 25. januarja 1993.

LITERATURA:

1. Baril, M.: Television and violence: or crime does pay. *International Criminal Police Review*, Paris 38 (1983) 371, s. 230-233.
2. Baril, M.: Violence et répression: mythe ou réalité? *Criminologie*, Montreal 12 (1979) 1, s. 66 do 77.
3. Barnett, I.: Violence and the negro struggle for equality in the U. S. A. *International of Offender Therapy*, London 13 (1969) 2, s. 76—81.
4. Berk, R.: Thinking about hate-motivated crimes. *Journal of Interpersonal Violence*, Newbury Park 5 (1990) 3, s. 334—349.
5. Bernard, T.: Angry agresion among the »Truly Disadvantaged«. *Criminology*, Columbus 28 (1990) 1, s. 73—96.
6. Berrill, K.; Herek, G.: Primary and secondary victimization in anti-gay hate crimes. *Journal of Interpersonal Violence*, Newbury Park 5 (1990) 3, s. 401—413.
7. Berrill, K. T.: Anti-gay violence and victimization in the United States. *Journal of Interpersonal Violence*, Newbury Park 5 (1990) 3, s. 274 do 294.
8. Blishchenko, I.: International violence as a special problem of the fight against crime. *International Review of Criminal Policy*, New York (1976) 32, s. 8—13.
9. Boland, M.: »Mainstream« hatred. *The Police Chief*, Gaithersburg 59 (1992) 6, s. 30—32.
10. Breakwell, G. M.: *Facing physical violence*. London, The British Psychological Society & Routledge 1989, 97 s.
11. Brennan, P.; Mednick, S.; John, R.: Specialization in violence: of a criminal subgroup. *Criminology*, Columbus 27 (1989) 3, 437—453.
12. Burden, O.: Peacekeeping and the »Thin Blue Line«. *The Police Chief*, Gaithersburg 59 (1992) 6, s. 17—28.
13. Coppard-Briton, Y.: L'étiologie de la violence. *Instantanés criminologiques*, Melun (1978) 35, s. 5—11.
14. Cremer-Schäfer, H.: Škandalisierungsfallen. *Kriminologisches Journal*, Hamburg 24 (1992) 1, s. 23—36.
15. *Dictionary of criminology* / ed. Walsh, D.; Poole, A. London /etc./, Routledge & Kegan 1983, s. 235—236.
16. *Dictionary of the social sciences* / ed. J. Gould, W. L. Kolb. New York, The Free press 1964, s. 40—41, 203, 527—528, 570—571, 628, 694—695.
17. *Drugačnost otrok v naši šoli*: zbornik s strokovnega posvetovanja, ki je bilo v Ljubljani, 17. in 18. septembra 1986. Ljubljana, Svetovalni center za otroke, mladostnike in stareš 1987, 425 s.
18. Dubko, J.: Politično nasilje v luči moralnih utoipij in socialno-nravne praktike. V: *Demilitarizacija Slovenije in nacionalna varnost*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče 1991, s. 57—63.
19. Ehrlich, H.: The ecology of anti-gay violence. *Journal of Interpersonal Violence*, Newbury Park 5 (1990) 3, s. 359—365.
20. Funk, A.; Stehr, J.: Das Reden über Gewalt und sein Beitrag zur Stabilisierung von Herrschaftsverhältnissen. *Kriminologisches Journal*, Hamburg 24 (1992) 1, s. 3—7.
21. Garnets, L.; Herek, G.; Levy, B.: Violence and victimization of lesbians and gay men. *Journal of Interpersonal Violence*, Newbury Park 5 (1990) 3, s. 366—383.

22. Gewalt in der Bundesrepublik Deutschland / Schwind, H. D. et al. Berlin, Duncker & Hum-bolt 1989, 555 s.
23. Griep, B.; Menzel, G.: Extremismusbekämpfung — Gegenwart und Ausblick. *Kriminalistik*, Heidelberg 45 (1991) 1, s. 42—43.
24. Harnischmacher, R.: Huligan i njegov svjetonazor u okviru nogometnog vandalizma. *Izbor*, Zagreb 29 (1989) 2, s. 179—189.
25. Herek, G.: The context of anti-gay violence. *Journal of Interpersonal Violence*, Newbury Park 5 (1990) 3, s. 316—333.
26. Hunter, J.: Violence against lesbian and gay male youths. *Journal of Interpersonal Violence*, Newbury Park 5 (1990) 3, s. 295—300.
27. Jäger, H.: *Makrokriminalität*. Frankfurt am Main, Suhrkamp 1989, 216 s.
28. Knudten, R.: Viktimizacija u državnim zatvorima. *Viktimologija*, Zagreb 1 (1990) 1—2, s. 62—68.
29. Korfes, G.: Zur Entwicklung des Rechtsextremismus in der DDR. *Kriminologisches Journal*, Hamburg 24 (1992) 1, s. 50—64.
30. Lieberman, M.: Preventing hate crime: new tools, new expectations for law enforcement. *The Police Chief*, Gaithersburg 59 (1992) 6, s. 3—35.
31. Luckenbill, D.; Doyle, D.: Structural position and violence: developing a cultural explanation. *Criminology*, Columbus 27 (1989) 3, s. 419—436.
32. Markuze, H.: Agresivnost u naprednom industrijskom društvu. *Gledišta*, Beograd 18 (1977) 1—2, s. 101—115.
33. Mletzko, M.: Die »ANTIFA« — Kampagne autonomer Gruppen. *Kriminalistik*, Heidelberg 46 (1992) 3, s. 147—151.
34. Morin, L.: Izobraževanje ali nasilje pravičnosti. *Penološki bilten*, Ljubljana 9 (1991) 1—2, s.
35. Murphy, P.; Dunning, E.; Williams, J.: Soccer crowd disorder and the press: processes of amplification and de-amplification in historical perspective. *Theory, culture and society*, London 5 (1988) 4, s. 645—673.
36. Nastran Ule, M.: *Socialna psihologija*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče 1992, 396 s.
37. Normandieu, A.: Le public et la violence; l'analyse des rapports des commissions d'enquête. *Criminologie*, Montreal 12 (1979) 1, s. 81—88.
38. Pepinsky, H.: Violence as unresponsiveness: toward a new conception of crime. *Justice quarterly*, Highland Heights 5 (1988) 4, s. 539—563.
39. Quensel, S.: Ansichten und Diskurse über Gewalt. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, Köln 75 (1992) 5, s. 249—260.
40. Ramirez, O.: 1992 — The Year of indigenous peoples. *Social justice*, San Francisco 19 (1992) 2, s. 56—62.
41. Ramirez, O.: The loss of native lands and economic blackmail. *Social justice*, San Francisco 19 (1992) 2, s. 78—86.
42. Rječnik sociologije i socijalne psihologije. Zagreb, Informator 1977, s. 478.
43. Ross, J. I.: The outcomes of public police violence: a neglected research agenda. *Police Studies*, Cincinnati 15 (1992) 1, s. 1—12.
44. Salecl, R.: *Ideologija in nadzorovanje*. Doktorska disertacija. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo 1991, 262 s.
45. Schneider, H. J.: La criminalité violente dans les débats criminologiques en Allemagne et sur le plan international. *Revue internationale de criminologie et de police technique*, Geneve 45 (1992) 3, s. 297—320.
46. Schneider, H. J.: La criminologie des bagarres (Krawalle). *Revue internationale de criminologie et de police technique*, Geneve 43 (1992) 1, s. 62—74.
47. Schneider, J.: Gewalt in der Schule. *Kriministik*, Heidelberg 45 (1991) 1, s. 15—24.
48. Shrader, W.: Demoralization in modern society: the experiential dilemma. *Contemporary Crises*, Amsterdam 6 (1982) 3, s. 267—283.
49. Sociološki leksikon. Beograd, Savremena administracija 1982, s. 487—488, 673.
50. Szabo, D.: La violence dans le monde. *Annales internationales de criminologie*, Melun 18 (1979-80) 2, s. 53—58.
51. Szabo, D.: Violence collective et processus politique: peut-on défendre la démocratie? *Revue internationale de criminologie et de police technique*, Geneve 35 (1982) 3, s. 231—254.
52. Vasilijević, V.: Političko nasilje i kaznena odgovornost. *Forum*, Beograd 6 (1991) 2, s. 3—11.
53. Wertheimer, D.: Treatment and service interventions for lesbian and gay male crime victims. *Journal of Interpersonal Violence*, Newbury Park 5 (1990) 3, s. 384—400.
54. Wessel, R.: Novi izzivi mednarodni organizaciji: implikacije pluralističnega razumevanja sveta na prevlado političnega nasilja. V: *Demilitarizacija Slovenije in nacionalna varnost*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče 1991, s. 46—56.
55. Wolfgang, M.: Violence, U. S. A. riots and crime. *Mental health digest*, Washington 1 (1969) 3, s. 18—24.
56. Wolfgang, F.; Ferracuti, F.: *The subculture of violence*: towards an integrated theory in criminology. London, Tavistock 1967, 387 s.

Seznam uporabljenje literature sestavila
Marija Milenković

Violence and Coercion

Janez Pečar, S. J. D., Professor of Criminology, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Kongresni trg 12, 61000 Ljubljana, Slovenia

Although a society without violence and coercion does not exist, various handlings are perceived today more readily as violence against people. Violence is still the most widely used instrument for reaching goals arising from the needs of people preoccupied with their own security. For this reason it is necessary to explain the etiology and phenomenology of various forms and types of violence: in family, school, sports, on the road, in public places, in sex; ethnic, national, racial and religious violence in the media, political, ideological and class violence; coercion exercised by state authorities through wars or by individual groups or elites by mass destruction and armed conflicts; and finally there is also economic, technological and ecological violence.

Each kind of violence generates, determines, complements or in some other way accompanies other kinds of violence, aggression and repression. In this

way, violence is always an interactive process no matter whether it is individual, group, institutional or structural.

Various sciences provide different theoretical interpretations of violence, depending upon their etiological starting points. Attempts at an integrative explanation of various forms of mass violence indicate how complex a phenomenon violence in fact is. Difficulties with violence in individual societies force them to develop methods to cope with it, including the adoption of adequate regulation. Its aim is to reach a certain »culture of violence« and to diminish the degree of victimization.

Key words: violence, phenomenology, etiology, typology, theoretical explanations, repression of violence.

UDC 316.647.3/4